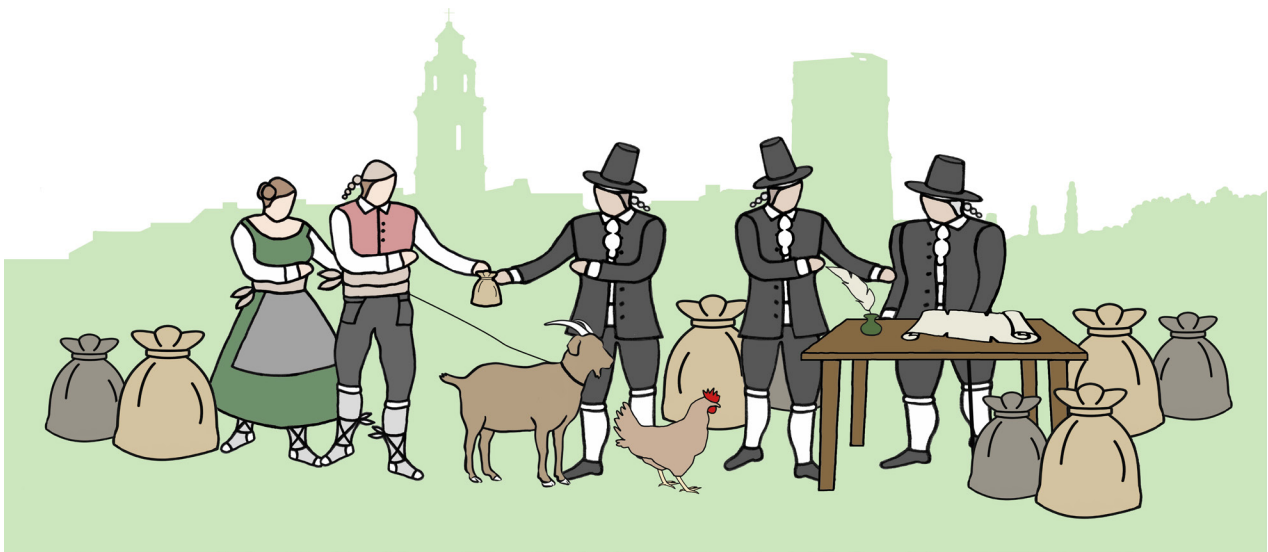

ELS IMPOSTOS MEDIEVALS AL REGNE DE VALÈNCIA

JOSÉ ENRIQUE LÓPEZ PERIS

En 1238, Jaume I conquistava la ciutat de València i començava la creació d'un regne, el regne de València. La voluntat del rei era que fora "el seu regne" i mantindre allunyades les grans ingerències jurisdiccionals que la noblesa i l'església tenien a Aragó i Catalunya. Entre els segles XIII i XIV es van definir els instruments fiscals que configurarien el tipus d'hisenda valenciana en època tardomedieval i moderna. La Corona va impulsar la difusió dels municipis com a marc d'enquadrament de la nova població en el territori i, alhora, com una forma d'ajustar l'engranatge de percepció de les rendes i els impostos. Hi ha autors (Mira i Viciano, 1997) que arriben a referir-se als municipis valencians com a "actives fàbriques

fiscals" on la Corona va estimular la recaptació dels nous impostos.

En aquesta qüestió cal contextualitzar que el segle XIV va ser un període de crisi i dificultats que va tindre una gran influència sobre la fiscalitat posterior. És un període caracteritzat per un bon nombre d'episodis bèl·lics que obligaren la Corona a buscar fonts d'ingressos amb què finançar els seus projectes militars (García López, 2020). Cal destacar les despeses militars de l'expansió aragonesa pel Mediterrani amb la conquesta de Sardenya (1323) o la conquesta de Sicília (1289), o l'enfrontament més rellevant del moment, la Guerra dels dos Peres (1356-1369) entre la Corona d'Aragó i el regne

de Castella. Per últim cal assenyalar la gran ferida demogràfica que va suposar l'epidèmia de Pesta Negra en 1342.

Les diferents rendes, impostos, tributs o exaccions medievals es poden classificar bàsicament en quatre o cinc blocs: les rendes fixes i directes (la peita i la cena); els tributs derivats del sistema productiu (el terç delme en totes les seues variants); els aranzels comercials; els tributs a les moreries i els censos satisfets per la gestió de monopolis o establiments del patrimoni reial.

En el sistema fiscal valencià va destacar la *peita*, un tribut reial en metàl·lic, semblant a la *quèstia* catalana, que va tindre el seu origen en la conquesta. Era exigit als municipis de manera col·lectiva en funció de la capacitat contributiva del municipis i permetia a la Corona obtindre uns ingressos estables amb independència de les fluctuacions de les produccions agràries. Era un tribut o exacció directe anual sobre tots els que tenien bens immobles. És a dir era un impost sobre la renda. Era abonat tant per cristians, musulmans o jueus i es pagava al rei, en el cas del reialenc. Eren obligats a pagar la peita, els veïns, els forasters i els pagesos radicats en altres pobles però que posseïen heretats en el terme referit. Ho recaptava el "*peiter*". Sovint apareix en les Cartes de Poblament dels municipis.

Un altre dels tributs fixes va ser la *cena* també anomenada *cena d'absència*. Era una aportació econòmica dels pobles al manteniment reial. Aquest tribut representava en el seu origen l'obligació que les comunitats locals tenien d'allotjar i alimentar el monarca o qualsevol membre de la família reial i el seu seguici quan en el seus viatges havien de pernoctar-hi (Viciano i Mira, 2020). Amb el temps, l'obligació amb reminiscències senyoriales es va anar transformant en una quantitat fixa en metàl·lic, en un tribut regular i ordinari però variable per localitats. En el reialenc el percebien els oficials reials de les diverses batllies del regne. Tant la *peita* com la *cena* van tindre una importància cabdal per al patrimoni reial en el regne de València.

Un altre tipus de tributs van ser els derivats sobre la producció de determinats productes. És l'anomenat terç delme que gravava la producció cerealística i la vitícola (*el terç delme del pa i el vi*). També gravava la producció ramadera i la

pesca, l'anomenat *terç delme del carnatge* i el *terç delme del peix de la mar*. En el cas de l'horta de València també existia el *terç delme de l'hortalissa* on es gravava la producció d'algunes hortalisses, fruites o plantes destinades a usos "industrials" com el lli i el cànem o la fulla de la morera, molt abundant a l'horta al voltant de la ciutat. En altres batllies aquest terç delme estava integrat en el delme del pa i el vi. El cobrament solia ésser arrendat, i va constituir un dels ingressos més importants de la Corona. Aquest tribut va persistir fins al primer terç del segle XIX. Els terços delmes representaven, com de la seua mateixa denominació s'infereix, la tercera part del delme eclesiàstic. La regalia dels delmes dels sobirans aragonesos es remuntava al privilegi atorgat pel papa Alexandre II al monarca Sancho Ramírez, però Jaume I va procedir a retornar les primícies a l'Església i per privilegi del 2 de novembre de 1241, també els delmes del Bisbat de València, però se'n va reservar un terç.

Al mateix temps que existien uns impostos sobre la producció, també hi havia els impostos sobre el consum, eren les anomenades *cises* on s'autoritza les ciutats a imposar gravàmens indirectes sobre el consum de productes bàsics amb què s'afrontaven les despeses importants com la construcció o reparació de les muralles. La concessió als municipis situats fora del reialenc, per part de la Corona, de la possibilitat d'establir cises va xocar frontalment amb la resistència inicial dels senyors que veïen afeblida la seua jurisdicció sobre els seus vassalls. Aquestes cises s'acabaren consolidant com un pilar de la fiscalitat de les ciutats de la Corona d'Aragó. També es crearen les *generalitats*, un nou impost indirecte sobre la *producció i venda de draps* creat per les Corts, amb aportacions que van ser especialment rellevants a partir de la Guerra dels Dos Peres i origen de la Generalitat a començaments del segle XV com a institució permanent per a la seua recaptació i administració.

Un tercer grup de tributs foren els relacionats amb els aranzels comercials; un exemple en serien el *peatge* o *taula del pes reial*, que era el tribut que es pagava pel dret de transitar amb mercaderies pels camins. També destaca la denominada *lleuda de Tortosa* o *dret de les lleudes* que era un impost que gravava les mercaderies o persones que passaven per Tortosa per via marítima, fluvial o terrestre, per la qual cosa gravava

bona part del comerç de la Corona d'Aragó. En 1250 Jaume I va disposar que, a part de Tortosa i el seu port, la taxa pogués abonar-se en altres punts de recaptació o *taules* situades al llarg del territori. El *dret de faixcar*, que era una reduïda taxa que gravava la venda al detall de certs productes de fabricació domèstica com els útils fets amb espart o cordell. Els impostos sobre les *coses vedades* que s'aplicava sobre l'exportació de determinats productes que per les seues característiques podien ser utilitzades en contra del regne, com eren les armes, els metalls o els cavalls, el comerç de les quals estava molt restringit. El *dret de quema o dels damnificats* que gravava el comerç amb el regne de Castella amb una tarifa sobre els articles que transitaven per les duanes del país. Hi havia impostos d'aquest tipus aranzelari que no afectaven els habitants del regne sinó que requeien sobre els mercaders estrangers, com era el *dret de vintè* que obligava els jueus que no eren súbdits de la Corona a pagar una vintena part del valor de les mercaderies que volien introduir al regne de València. O el *dret dels tres diners per lliura* que afectava els mercaders italians que comerciaven amb el territori valencià.

Altres tributs requeien sobre les diverses morerries i aljames repartides al llarg del regne, amb morerries molt destacades com la de València o la de Xàtiva. En aquestes la Corona obtenia importants ingressos dels gravàmens sobre la població musulmana i jueva.

Per últim cal referir-se als censos satisfets per l'exploració o gestió de monopolis o establiments de propietat reial o senyorial. Especialment destacaven els censos que s'obtenien de l'exploració de les instal·lacions dedicades a la transformació agrícola o ramadera, com ara la molta dels cereals en els molins, la cocció del pa en els forns o el tall i la comercialització de la carn en les carnisseries. Els propietaris dels molins cobraven una taxa en espècie que era una part de la molta en funció del tipus de cereal (1/16 si era blat, 1/15 si era dacsa, o una 1/13 part si era ordi) (Viciano i Mira, 2020), era l'anomenat *dret de molta* i que amb el temps es va anar convertint en una taxa en metàl·lic. Els forns també aplicaven una taxa o *fornatge* sobre la cocció del pa que en el segle XV estava al voltant de 1/20 o 1/25 part de la cocció. També es cobraven les taxes fiscals sobre els cereals emmagatzemats a

l'almodí, i els beneficis de l'exploració de l'alfòndec o hostel on s'allotjaven, sobretot, els mercaders estrangers. Aquests edificis evolucionaren d'unes funcions únicament d'allotjament a d'altres, relacionades amb el comerç, l'emmagatzematge i el mercat. En ciutats importants, estarien relacionats amb els consolats mercantils on el terme *consolat* faria referència a la institució, i l'alfòndec o llotja faria referència als magatzems, edificis i hostals. Un altre monopoli era l'encunyació de moneda en les seques reials. Un destacat cens era obtingut de la *gabella de la sal*, que era el tribut que gravava el monopoli de la sal i de les salines, de manera que la sal necessària havia de ser adquirida en les salines amb impostos sobre la producció i la comercialització de la sal en tota la Corona d'Aragó.

Finalment, com a conclusió, cal dir que el final de l'Edat Mitjana va formar part d'un període de transició, on els monarques van tindre la voluntat d'enfortir el seu poder i perfeccionar el model dels anomenats estats moderns. En aquest procés, l'evolució i perfeccionament del sistema fiscal té una importància cabdal per a crear un organigrama eficient d'una administració cada vegada més complexa.

Taula 1. Taula-resum dels impostos al regne de València durant l'Edat Mitjana.

Alfòndec	Hostal on s'allotjaven mercaders estrangers. Dret de l'explotació de l'alfòndec.
Almodí	Edifici on s'emmagatzemava el cereal. Taxes fiscals sobre els cereals emmagatzemats.
Cena	Aportació econòmica dels pobles al manteniment reial.
Cises	Impostos sobre el consum de productes bàsics.
Coses vedades	Impostos sobre l'exportació de determinats productes que per les seues característiques podien ser utilitzades en contra del regne, com eren les armes, els metalls o els cavalls.
Dret de faixcar	Taxa que gravava la venda al detall de certs productes de fabricació domèstica com eren els útils fets amb espart o cordell.
Dret de fornatge	Taxa que aplicaven els forns sobre la cocció del pa que en el segle XV estava al voltant d'una 1/20 o 1/25 part de la cocció.
Dret de molta	Taxa en espècie que era una part de la molta en funció del tipus de cereal: Amb el temps es va anar convertint en una taxa en metàl·lic.
Drets dels damnificats o dret de quema	Gravava el comerç amb el regne de Castella amb una tarifa sobre els articles que transitaven per les duanes del país.
Gabella de la sal	Important cens que gravava el monopoli de la sal i de les salines.

Generalitats	Impost indirecte sobre la producció i venda de draps creat per les Corts, i origen de la Generalitat a començaments del segle XV com a institució permanent per a la seua recaptació i administració.
Lleuda de Tortosa o dret de les lleudes	Impost que gravava les mercaderies o persones que passaven per Tortosa per via marítima, fluvial o terrestre, per la qual cosa gravava bona part del comerç de la Corona d'Aragó.
Maridatge	Imposició que gravava els habitants del regne de València cada vegada que els reis o els seus fills contreien matrimoni.
Morabatí o monedatge	Impost pagat per assegurar l'estabilitat de la moneda reial.
Peatge o taula del pes reial	Tribut que es pagava pel dret de transitar amb mercaderies pels camins.
Peita	Tribut reial en metàl·lic, semblant a la <i>quèstia</i> catalana. Era un tribut o exacció directe anual sobre tots els que tenien bens immobles. És a dir era un impost sobre la renda.
Pontatge	Impost a pagar pel dret de passar per un pont.
Portatge	Taxa o dret de pas pagat pel pas de persones i mercaderies per les portes de les ciutats.
Quinta del peix de l'albufera	Taxa que gravava amb un quint l'activitat pesquera a l'Albufera de València.
Talla	Impost directe de caràcter extraordinari per una necessitat local o del regne.
Taula del general	<i>Duana</i> o lloc on es cobraven les generalitats.

Terç delme	Tributs derivats sobre la producció de determinats productes. És l'anomenat terç delme que gravava la producció cerealística, la vitícola, la producció ramadera, la pesca o les hortalisses. Representaven, com de la seua mateixa denominació s'infereix, la tercera part del delme eclesiàstic.
------------	--

Tres diners per lliura	Tribut que afectava els mercaders italians que comerciaven amb el territori valencià.
Vintè	Obligava els jueus que no eren súbdits de la Corona a pagar una vintena part del valor de les mercaderies que volien introduir al regne de València.

BIBLIOGRAFIA:

BAYDAL, V. "El naixement de l'impost del morabatí al regne de València (1256-1266)" en *Revista de Historia Medieval*, 15 (2008), 141-166.

FURIÓ, A. Història del País Valencià, 2016. FURIÓ, A. "Fiscalidad y agricultura en la Edad Media" en *Los tributos de la tierra. Fiscalidad y agricultura en España (siglos XII-XX)*, (2008)

GARCÍA LÓPEZ, H. "Les rendes reials al regne de València. El memorial de 1426" en *Associació Recerques. Història, Economia, Cultura*, 77 (2020) 55-84.

GUINOT, E. (1992): "El Patrimoni Reial al País Valencià a inicis del segle XV", en *Anuario de Estudios Medievales*, 22 (1992), 581-655.

HINOJOSA, J. Diccionario de historia medieval del Reino de Valencia (2002)

MIRA, A.J. i VICIANO, P. "La construcció d'un sistema fiscal: municipis i impost al País Valencià (segles XIII-XIV)" en *Revista d'història medieval*, 7 (1996), 135-148

MIRA, A.J. i VICIANO, P. "Viure d'allò seu. Rendes i gestió del patrimoni reial al regne de València a la fi de l'edat mitjana" en *Associació Recerques. Història, Economia, Cultura*, 77 (2020) 103-132.

MOTA, J. "La fiscalitat dels cereals a l'horta de València durant el segle XV" en *Saitabi*, 71 (2021), 77-103.

SALVADOR, E. "Tercios diezmos sobre la producción agraria de la huerta de Valencia en el SXVI. Aproximación a su naturaleza y rendimiento" en *Estudios d'història agrària*, 17 (2004), 861-876.

VV.AA. Manual de la historia general del Reino de Valencia, 2002.